23.08.1939

Pactul Ribbentrop-Molotov şi importanţa sa

Ascensiunea Germaniei naziste, actele de forţă întreprinse de aceasta după 1936, începând cu remilitarizarea Rhenaniei, constituirea Axei Berlin-Roma-Tokyo, în paralel cu politica conciliatoristă a Franţei şi Marii Britanii, au avut un impact major asupra situaţiei geopolitice de pe continentul european. Politica externă a statului român a trebuit să se adapteze acestui context nesigur, în continuă schimbare. Fără a-şi schimba orientarea tradiţională spre Franţa şi Anglia, România a început să caute căi de acomodare cu noile puteri revizioniste, aflate în ascensiune.

Aducerea la putere a guvernului de dreapta condus de Octavian Goga, în decembrie 1937, cu orientare antisemită şi vădite simpatii pentru Germania şi Italia, a fost un prim pas în acest sens. Pentru a atenua nemulţumirile provocate la Londra şi Paris, în guvern a fost cooptat ca ministru al Apărării generalul Ion Antonescu, recunoscut pentru orientarea sa anglo-franceză.

Acordul de la München, din 29 septembrie 1938, şi dezmembrarea Cehoslovaciei au alarmat România şi celelalte state mici din zonă, care s-au temut să nu aibă o soartă similară.

Complicarea situaţiei internaţionale l-a determinat pe Carol al II-lea să întreprindă în noiembrie 1938 două vizite oficiale în Anglia şi Franţa, urmate de o vizită particulară în Germania, pentru a testa intențiile marilor puteri. Deşi cei doi aliaţi tradiţionali ai României i-au făcut o primire fastuoasă, liderii de la Londra şi Paris au oferit doar asigurări neconvingătoare. Nici întrevederea cu Hitler de la Berghof, din 24 noiembrie, nu i-a furnizat lui Carol al II-lea garanţiile necesare pentru integritatea teritorială a României.

Replica regelui nu a întârziat; pentru a rămâne singurul interlocutor posibil al Führerului, în cazul în care România ar fi fost nevoită să se reorienteze spre Germania, suveranul a ordonat asasinarea liderului legionarilor, Corneliu Zelea Codreanu, în noaptea de 29/30 noiembrie 1938. După acest incident raporturile româno-germane s-au deteriorat imediat, însă interesele economice ale Germaniei erau prea mari pentru ca aceasta să dorească ruperea relațiilor cu România.

Astfel, în februarie 1939, au început negocieri româno-germane pentru semnarea unui tratat economic menit să integreze temeinic economia românească în spațiul economic al Germaniei. Principala resursă vizată era petrolul românesc.

Copyright by the Institute of European Network Remembrance and Solidarity in Warsaw, 2016. The article can be downloaded and printed in unchanged version (indicating source of the article) - only for the educational and not-for-profit purposes.

Guvernul de la Bucureşti a fost supus în această perioadă unei presiuni extraordinare, cauzată şi de evoluţia evenimentelor externe. Criza cehoslovacă se apropia de un final tragic. La 14 martie 1939, Slovacia și-a proclamat autonomia, în vreme ce trupele maghiare intrau în Ucraina subcarpatică; pe 15 martie, armata germană ocupa Praga, iar Boemia și Moravia au fost încorporate Reichului, sub forma unui protectorat. În acelaşi timp, Germaniei avea să declanşeze criza poloneză: la 21 martie 1939, Reichul a cerut Poloniei cedarea oraşului Gdańsk şi un „coridor" care să-l lege de Prusia Orientală, care să beneficieze de statut de extrateritorialitate.

În acest climat tensionat, s-a produs aşa-numitul „incident Tilea". La 16-17 martie 1939, ministrul României la Londra, Viorel Virgil Tilea, a informat la Foreign Office că în cursul negocierilor economice, Germania ar fi transmis României un ultimatum, care dădea de înţeles că aceasta ar putea împărtăși soarta Cehoslovaciei. Declaraţia diplomatului român, deşi a fost dezminţită de guvernul de la București, a reuşit să îngrijoreze profund opinia publică britanică. Toată această cascadă de evenimente a contribuit la revirimentul politicii britanice, prin abandonarea conciliatorismului și adoptarea unei atitudini ferme față de Germania.

La 23 martie 1939, România a semnat Tratatul economic cu Germania, cu speranţa că, în schimbul unor concesii economice, ţara noastră va obţine recunoaşterea statu-quo-ului teritorial. După semnarea tratatului, guvernul român a căutat să tergiverseze aplicarea lui; de asemenea, s-au încheiat acorduri economice cu Franţa şi Anglia, menite să atenueze efectele negative ale tratatului cu Germania.

La 13 aprilie 1939, guvernele Franţei şi Angliei anunţau garantarea integrităţii teritoriale a României şi Greciei. Ulterior, guvernele britanic şi francez au angajat negocieri cu Uniunea Sovietică în vederea constituirii unui front comun împotriva Reichului. Eşecul acestor negocieri a avut un puternic impact asupra României şi a altor ţări din Estul Europei.

Pentru Stalin, alegerea fusese destul de simplă. Anglia şi Franţa nu îi ofereau nimic concret în schimbul participării la un conflict cu Germania, în timp ce Berlinul era dispus la concesii teritoriale însemnate doar ca Moscova să rămână neutră. Totodată, printr-o astfel de opţiune, Stalin şi-ar fi atins unul din obiectivele sale strategice, şi anume declanşarea unui război între statele capitaliste, care s-ar fi sfâşiat între ele, în timp ce forţa Uniunii Sovietice ar fi sporit.

Astfel, la 23 august 1939, s-a ajuns la semnarea Tratatului de neagresiune sovieto-german (Pactul Ribbentrop-Molotov). Pactul era însoţit de un Protocol adiţional secret, care prevedea împărţirea sferelor de influenţă între cele două puteri, de la Marea Baltică la Marea Neagră. Astfel, articolul 1 prevedea că, „în cazul unei transformări teritoriale şi politice a teritoriilor aparţinând Statelor Baltice (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania), frontiera nordică a Lituaniei va reprezenta frontiera sferelor de interes, atât ale Germaniei cât şi ale URSS. În legătura cu aceasta, interesul Lituaniei faţă de teritoriul Vilno este recunoscut de ambele părţi." În articolul 2, cele două state hotărau împărțirea Poloniei: „În cazul unor transformări teritoriale şi politice a teritoriilor aparţinând statului polonez, sferele de interes, atât ale Germaniei cât şi ale URSS, vor fi delimitate aproximativ de linia râurilor Narev, Vistula şi San. Problema dacă interesele ambelor părţi fac să fie de dorit menţinerea unui stat polonez independent şi modul în care vor fi trasate frontierele acestui stat va putea fi hotărâtă în mod definitiv numai în cursul evenimentelor politice ulterioare." În fine, conform articolului 3, Germania consimțea la anexarea Basarabiei de către URSS: „În privinţa sud-estului Europei, din partea sovietică este subliniat interesul pentru Basarabia. Partea germană îşi declară totalul dezinteres politic pentru aceste regiuni".

Copyright by the Institute of European Network Remembrance and Solidarity in Warsaw, 2016. The article can be downloaded and printed in unchanged version (indicating source of the article) - only for the educational and not-for-profit purposes.

Aşa cum va menţiona în anul următor ministrul de externe al Germaniei, von Ribbentrop, „dezinteresul” Berlinului față de sud-estul Europei, până la Constantinopol și Strâmtori, avea în vedere doar aspectul politic, întrucât interesele economice ale Reichului în această parte a lumii erau clar subliniate.

La momentul încheierii sale, tratatul germano-sovietic convenea ambelor părți: Germaniei i se oferea posibilitatea de a lichida statul polonez fără un conflict cu URSS, şi, totodată, de a începe războiul în Vest cu Franţa şi Marea Britanie, fără a fi nevoită să lupte pe două fronturi simultan. Uniunea Sovietică, pe de altă parte, obţinea teritorii vaste în zona baltică şi ajungea la gurile Dunării prin anexarea Basarabiei. Moscova mai primea şi un răgaz în care putea să-şi fortifice frontiera vestică și să-și întărească armata, Stalin fiind convins că noul război avea să fie, ca și cel dintâi, un conflict de durată și că timpul va lucra în favoarea sa.

La doar o săptămână de la încheierea Pactului Ribbentrop-Molotov, Germania ataca Polonia şi declanşa cel de-al doilea război mondial. La 17 septembrie, Armata Roşie invada la rândul ei estul Poloniei şi o scotea din luptă. Un prim obiectiv al Protocolului adiţional era astfel atins. Prinsă între doi coloși totalitari, izolată de aliaţii tradiţionali, Anglia și Franța, care îi garantaseră integritatea, România devenea „o pradă ușoară pentru apetiturile teritoriale ale vecinilor”.

Carmen Băjenaru, PhD Ana-Maria Cătănuş, Laura Elena Pandelache, Dragoş Mocanu, Costin Vrînceanu, Vasile Moga

References:

Ion Calafeteanu (coord.), Istoria politicii externe româneşti în date, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003; Florin Constantiniu, O istorie sinceră a poporului român, ediţia a IV-a revăzută şi adăugită, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2008; Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, Istoria Românilor în secolul XX, 1918-1948, Paideia, Bucureşti, 1999.

Copyright by the Institute of European Network Remembrance and Solidarity in Warsaw, 2016. The article can be downloaded and printed in unchanged version (indicating source of the article) - only for the educational and not-for-profit purposes.